

Vážený pane velvyslanče České republiky v Berlíně,
vážený pane řediteli Památníku německého odboje v Berlíně,
vážené dámy a vážení pánové,

jako přímý potomek jednoho z popravených občanů Československa – generála Václava Ždímalu, účastníka prvního a druhého československého odboje – mám tu čest dnes stát před vámi a pronést několik slov. Rád bych nejprve poděkoval velvyslanci České republiky Jiřímu Čistěckému a jeho týmu za tuto příležitost. Letos 2. září uplynulo 83 let od chvíle, kdy můj praděd na tomto místě položil svůj život za Československo, za svobodu a hodnoty, které dnes tvoří základ naší demokratické Evropy.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 byl jako československý legionář, který se v Rusku účastnil bojů proti bolševikům během první světové války, systematicky vymazán z oficiální paměti národa. Jeho rodina ještě dlouho po jeho smrti čelila perzekuci ze strany komunistického režimu.

Od sametové revoluce v roce 1989 uplynulo 30 let, než se demokratický český stát a jeho instituce začaly podrobněji zabývat osudem generála Václava Ždímalu, jeho spolubojovníků, členů odboje a mnoha dalších občanů bývalého Československa, kteří přišli o život za hranicemi dnešní České republiky, např. i zde v Berlíně. Tito lidé byli odsouzeni a popraveni nacistickým režimem – v politických procesech, které se v některých ohledech až nápadně podobaly těm, jež se konaly v 50. letech v komunistickém Československu.

Je třeba ocenit, že výzkum československých obětí nacistické justice v Berlíně v Plötzensee, probíhá v posledních desetiletích hlavně díky iniciativě a finanční podpoře německé strany – zejména historika profesora Johannese Tuchela a jeho týmu. Právě jejich práce zvyšuje zájem českých institucí o tuto opomíjenou kapitolu československých a českých dějin.

Skutečnost, že tento impuls vzešel z Německa, lze považovat za jistou ironii moderních dějin střední Evropy. Odpor proti nacismu, který projevilo i mnoho odvážných lidí ve střední Evropě – včetně mnoha Němců – je velkou lekcí demokracie. Trvalo přibližně tři desetiletí po skončení druhé světové války, než byla německá společnost jako celek připravena tuto lekci přijmout. Vyrovnávání se s vlastní minulostí umožnilo Německu etablovat silnou a stabilní demokracii – přestože to bylo právě v této zemi, kde se ideologicky zrodil komunismus i nacismus.

Bez tohoto odporu a početných obětí by demokracie, tak jak ji známe dnes v této části Evropy, určitě nebyla možná. Bohužel i dnes, nejen v Rusku, ale i v srdci Evropy, se opět dostávají k moci síly, které svými postoji a rétorikou nebezpečně připomínají ty, jež popravily mého předka – a to v německém i v českém parlamentu.

Podrobný historický výzkum a pochopení toho, co se zde na Plötzensee událo, poskytuje nejen nové poznatky o dosud přehlížených osobnostech, které prokázaly velkou odvahu, ale slouží také jako důležité varování pro dnešní demokratickou společnost. Zároveň nám umožňuje transfer zkušeností a ukazuje, jak a s jakým úspěchem se naši předkové před necelým stoletím potýkali s problémy, které jsou v mnoha ohledech totožné s těmi, kterým čelíme dnes.

Silná a odolná demokracie závisí na udržované historické paměti, která je pro společnost stejně důležitá jako očkování pro její zdraví.

Dovolím si, se s Vámi rozloučit životním heslem generála Ždímalu – Hlavu Hore – a dodám jinak o ni a s ní i o naši svobodu přijdeme.

V Berlíně dne 9. září 2025

MUDr. Tomáš Filip, Nadační fond FF

Inoffizielle Übersetzung

Sehr geehrter Herr Botschafter der Tschechischen Republik in Berlin,
Sehr geehrter Herr Leiter der Gedenkstätte Deutscher Widerstand in Berlin,
sehr geehrte Damen und Herren,

als direkter Nachkomme eines der hingerichteten Bürger aus der Tschechoslowakei – des Generals Václav Ždímal, Teilnehmer des ersten und zweiten tschechoslowakischen Widerstands – habe ich heute die Ehre, vor Ihnen zu stehen und einige Worte zu sagen. Zunächst möchte ich dem Botschafter der Tschechischen Republik, Jiří Čištěcký, und seinem Team für diese Gelegenheit danken. Am 2. September dieses Jahres sind 83 Jahre vergangen, seit mein Urgroßvater an diesem Ort sein Leben für die Tschechoslowakei, für die Freiheit und für die Werte gegeben hat, die heute die Grundlage unseres demokratischen Europas bilden.

Nach dem kommunistischen Umsturz im Februar 1948 wurde er als tschechoslowakischer Legionär, der während des Ersten Weltkriegs in Russland gegen die Bolschewiken gekämpft hatte, systematisch aus dem offiziellen Gedächtnis der Nation getilgt. Seine Familie war noch lange nach seinem Tod der Verfolgung durch das kommunistische Regime ausgesetzt.

Seit der Samtenen Revolution im Jahr 1989 dauerte es 30 Jahre, bis sich der demokratische tschechische Staat und seine Institutionen näher mit dem Schicksal von General Václav Ždímal, seinen Mitstreitern, Mitgliedern des Widerstands und vielen anderen Bürgern der ehemaligen Tschechoslowakei befassten, die außerhalb der Grenzen der heutigen Tschechischen Republik, beispielsweise auch hier in Berlin, ihr Leben verloren hatten. Diese Menschen wurden vom Nazi-Regime verurteilt und hingerichtet – in politischen Prozessen, die in mancher Hinsicht denen ähnelten, die in den 50er Jahren in der kommunistischen Tschechoslowakei stattfanden.

Es ist zu würdigen, dass die Forschung zu den tschechoslowakischen Opfern der nationalsozialistischen Justiz in Berlin-Plötzensee in den letzten Jahrzehnten vor allem dank der Initiative und finanziellen Unterstützung der deutschen Seite – insbesondere des Historikers Professor Johannes Tuchel und seines Teams – vorangekommen ist. Gerade ihre Arbeit weckt das Interesse tschechischer Institutionen an diesem vernachlässigten Kapitel der tschechoslowakischen und tschechischen Geschichte.

Die Tatsache, dass dieser Impuls aus Deutschland kam, kann als eine gewisse Ironie der modernen Geschichte Mitteleuropas angesehen werden. Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus, den viele mutige Menschen in Mitteleuropa – darunter auch viele Deutsche – geleistet haben, ist eine große Lektion in Sachen Demokratie. Es dauerte etwa drei Jahrzehnte nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs, bis die deutsche Gesellschaft als Ganzes bereit war, diese Lektion anzunehmen. Die Aufarbeitung der eigenen Vergangenheit ermöglichte es Deutschland, eine starke und stabile Demokratie zu etablieren – obwohl gerade in diesem Land sowohl der Kommunismus als auch der Nationalsozialismus ideologisch entstanden waren.

Ohne diesen Widerstand und die zahlreichen Opfer wäre die Demokratie, wie wir sie heute in diesem Teil Europas kennen, sicherlich nicht möglich gewesen. Leider kommen auch heute wieder Kräfte an die Macht, nicht nur in Russland, sondern auch im Herzen Europas, deren Haltung und Rhetorik gefährlich an diejenigen erinnern, die meinen Vorfahren hingerichtet haben – und zwar sowohl im deutschen als auch im tschechischen Parlament.

Eine detaillierte historische Forschung und das Verständnis dessen, was hier in Plötzensee geschehen ist, liefert neue Erkenntnisse über bisher übersehene Persönlichkeiten, die großen Mut bewiesen haben, dient aber auch als wichtige Warnung für die heutige demokratische Gesellschaft. Gleichzeitig ermöglicht sie uns Erfahrungsaustausch und zeigt, wie und mit welchem Erfolg unsere Vorfahren vor knapp einem Jahrhundert mit Problemen umgegangen sind, die in vielerlei Hinsicht mit denen identisch sind, denen wir heute gegenüberstehen.

Eine starke und widerstandsfähige Demokratie hängt von einem gepflegten historischen Gedächtnis ab, das für die Gesellschaft ebenso wichtig ist wie Impfungen für ihre Gesundheit.

Deshalb möchte ich mich mit dem Lebensmotto von General Ždímal von Ihnen verabschieden – „Hlavu hore“ (*Kopf hoch*) – und hinzufügen, dass wir sie andernfalls und damit auch unsere Freiheit verlören.

In Berlin, den 9. September 2025

MUDr. Tomáš Filip, Stiftungsfonds FF